

fiji dosad neupotrebljivanih metoda. Pored komparacije s tadašnjim evropskim, mediteranskim i dalmatinskim gradovima, do pouzdanog broja stanovnika nastoje se doći obzirom na odnos veličine urbane površine i gustoće naseljenosti, računanjem stope nataliteta, istražuju se negativni vanjski utjecaji na demografska kretanja (glad, epidemije, potresi). Za veću pouzdanost grafikona o kretanju ukupnog broja stanovnika u gradu i podgrađima od sredine X do sredine XIX stoljeća, koji je najbolji zaključak prve cjeline ove knjige, Krivošić je obratio pažnju na Dubrovčane izvan Republike i strance u Dubrovniku.

Drugu cjelinu autor posvećuje utvrđivanju i analizi strukture stanovništva. I to klasnoj strukturi, strukturi po zanimanjima, spolnoj i dobnoj strukturi, te posebno strukturi stanovništva po popisu iz 1857.

O širini pišćevog interesa svjedoči i treća cjelina o prirodnom kretanju stanovništva. Istražuje se natalitet (opća stopa nataliteta, sezonsko kretanje začeca i rođenja, vanbračna djeca), mortalitet (opća stopa mortaliteta, sezonsko kretanje umiranja, smrtnost dojenčadi, uzroci smrti), prosječna dob umrlih, srednje trajanje života, pripast — pad stanovništva (daju se tablice smrtnosti), nupcijalitet (sezonsko kretanje vjenčanja, prosječna dob zaručnika, porođajni intervali), srodstvo (krvno, tazbinsko), obitelj.

Četvrta cjelina obrađuje demografske promjene u vrijeme francuske okupacije grada, a peta otvara pitanje »Je li Dubrovnik u svojoj vjekovnoj prošlosti provodio svoju populacijsku politiku, i koje su to mjere koje je primjenjivala njihova politika?«

Pišući ovaj prikaz nastojali smo umjesto niza rezultata predstaviti strukturu Krivošićeve studije koja, držimo, najbolje dokumentira njenu važnost. Uostalom autorov je doprinos cjelovito jedino moguće sagledati na osnovi tabličnih pregleda koji zauzimaju 65 stranica, ove obimom nevelike knjige. Oni zasigurno predstavljaju nezaobilazno mjesto svakog daljnijeg rada na povijesti Dubrovačke Republike.

Nadamo se da će znanstveni projekt dubrovačkog Zavoda za povijesne znanosti JAZU i ubuduće donositi ovako dragocjene rezultate. Njegovim ostvarenjem hrvatska bi historiografija dobila po prvi put povijest stanovništva jednog područja od XV do XX stoljeća. Bit će to vrlo važan doprinos, kako povijesnoj znanosti, tako i njenoj metodološkoj modernizaciji. (U tom smislu valja istaknuti knjigu Božene Vranješ-Soljan, Stanovništvo gradova banske Hrvatske na prijelazu stoljeća, Zagreb, 1991). S tog aspekta, vrijednost Krivošićevog rada, kao i projekta u cjelini ne iscrpljuje se samo u dosegnutim rezultatima nego i onim što potiču.

Ivica Prlander

NENAD VEKARIĆ: PELJEŠKA NASELJA U 14. STOLJEĆU

Zavod za povijesne znanosti JAZU u Dubrovniku, Dubrovnik 1989., str. 149.

Zaposjedanje Stona i Rata 1326. godine predstavljaju demonstraciju snage ekspanzije političke dubrovačke komune, ali ukazuje i na njene gospodarske i političke ambicije. Time su Dubrovčani, obzirom na veličinu dotadašnjeg komunalnog prostora, uz zamašan zemljišni prostor stekli izuzetno važne geopolitičke položaje na istočnoj obali južnog Jadrana. S novog posjeda bilo je moguće vrlo uspješno kontrolirati kopnene i morske putove od velikog značaja, kako za gospodarski život Dubrovnika, tako i za njegovu sigurnost. Proizvodnja soli u Stonu pružit će Dubrovačkoj Republici najvažniji izvozni proizvod, ali i efikasni instrument za političke pritiske.

Uz diplomatsku borbu za osiguranje i stjecanje legaliteta novog posjeda, dubrovačka je vlada odmah poduzela radnje za uspostavljanje svoje uprave i za podjelu zemljišta. Tako je već 1336. izrađen najstariji zemljišnik-katastik u Hrvatskoj (vidi J. Lučić, Najstarija zemljišna knjiga u Hrvatskoj — Dubrovački zemljišnik diobe zemlje u Stonu i Pelješcu iz godine 1336., Anali Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Dubrovniku, sv. XVIII, Dubrovnik 1980.)

Monografija Nenada Vekarića je temeljena na zemljišniku Stona i Rata iz 1393/6. To je najstariji povijesni izvor koji »...sustavno, i detaljno obrađuje čitav poluotok i ujedno jedan od rijetkih koji sadrži priličan broj obavijesti zanimljivih za demografiju, osobito za razvoj naselja«. Autor u predgovoru ističe i ograničenja što ih svojom namjenom zadaje sam izvor. Naime, budući da je prva namjena katastika razgraničenja posjeda različitih vlasnika, on će bilježiti crkve i toponime samo u onom slučaju kada služe rečenoj svrsi.

Prvi dio knjige naslovljen Zemljišnik Stona i Rata iz 1393/6. godine (str. 13—54) pruža sustavnu analizu konačne podjele zemlje što ju je komuna stekla. Vekarić ističe da »zahvaljujući kvaliteti rada i preciznosti diobene komisije na terenu, te notara u kancelariji zemljišnik je postao prvorazredan historijski izvor s mnoštvom dragocjenih obavijesti, važnih za uočavanje bitnih obilježja društvenog i gospodarskog trenutka te općenito izgleda poluotoka u 14. stoljeću.« Zemljišnik registrira 177 toponima i 26 kulturnih objekata koji se najčešće tu prvi put spominju. Analiza toponima svjedoči potpuno slavensko ovladavanje prostorom poluotoka. Iako je zemljišnik iz 1393/96. nastao više od pola stoljeća nakon dubrovačkog zaposjedanja Stona i Rata u njemu pisac uspijeva otčitati i ponešto iz »preddubrovačke faze«, naravno prvenstveno u toponimiji — Naslučuje se moguća ranija administrativna podjela prostora, a iz načina dubrovačke podjele zemljišta moguće je donijeti pouzdane zaključke o stupnju razvoja pojedinih poluotočkih regija krajem 14. stoljeća.

S izraženim smislom za sustavno, Vekarić je uspio vrlo precizno rekonstruirati podjelu zemlje iz 1393/96. god. Istražio je udjel pojedinih rodova u toj podjeli, popisao toponime, sakralne objekte, putove, vode, općinska zemljišta, gajeve i pašnjake, te dao njihove signature u zemljišniku. Dao je i popis stanovnika Rata koje bilježi katastik.

Drugim dijelom knjige, pod naslovom Naselja Stonskog Rata u 14. stoljeću (str. 55—143), Vekarić nastoji pružiti sliku onodobnog života na Pelješcu — Strpljivom analizom, ali i produktivnim komparacijama prati dinamiku razvoja pojedinih naselja, njihovu uspostavu, lokaciju, izgled, veličinu, gospodarski značaj.. Tako je pristupio naseljima u Trstenici, Župi, Crnoj Gori, Ponikvama i Trpnju, Janjinskom te u Stonskom području.

U zaključku autor naglašava razlike između peljeških naselja u 14. i 20. stoljeću. Višestoljetni povijesni razvoj nužno je mijenjao njihov položaj, brojnost, gospodarski i prometni značaj.

Posebnu vrijednost ove knjige čini 16 vrlo studiozno izrađenih geografsko-povijesnih karata.

Vekarićeva monografija, utemeljena na dosad ili potpuno ili nedovoljno korištenom izvornom materijalu, predstavlja nesumnjivo važan prilog hrvatskoj medijevistici. Kako svojim neposrednim rezultatima tako i metodološkom usmjerenošću. Za dubrovačku povijest to je rad koji omogućuje otvaranje potpuno novih istraživačkih putova.

Ivica Prlender

BENO KOTRULJEVIĆ: O TRGOVINI I SAVRŠENOM TRGOVCU

Zagreb 1985.

Knjiga Bene Kotruljevića izašla je kao prvi svezak novopokrenute edicije JAZU; Djela znanosti Hrvatske, čiji je cilj objavljivanje djela hrvatskih znanstvenika koja se ubrajaju u rara i rarissima. Po riječima urednika Vladimira Stjepića u pripremi su izabrana djela Frane Petrića, Nikole Vitova Gučetića, te sabrana djela Jurja Križanića, a »da će se u do gledno vrijeme objaviti tiskom i u prijevodu stotine vrijednih, a sada slabo poznatih djela znanstvenika Hrvatske.« (283 str.)

Prijevod je priredio Žarko Muljačić a komentar Rikard Radičević. Knjiga je dovršena još davne 1957. g. ali zbog neslaganja između recenzenta i pisca a zatim i zbog finansijskih poteškoća predana je u tisak tek 1985. g.

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

RADOVI 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb